

פרוטוקול מס' 121

מישיבת ועדת החוקה, חוק ומשפט
מיום ב', כס' באייר תשל"א - 24.5.71, שעה 9.00

נכחו:

חברי הוועדה:

י. גולדשמידט - היו"ר
ס. אביזוהר
ש.ז. אברמוב
י. ארידור
א. אנקוריון
ב. הלוי
ש. פרידמן
י.ה. קלינגהופר

מוזמנים:

א. ידין - המשנה ליועץ המשפטי לממשלה
ס. ארן - משרד המשפטים
נ. רקובר - משרד המשפטים, היועץ
למשפט העברי

מזכירת הוועדה: ר. מלחי

רשמה: ח. ביתן

חוק השכירות, תשל"א - 1971 (נוסח לבן),
סעיפים 5-1.

סדר היום:

היו"ר י. גולדשמידט:

אני פותח את הישיבה.

ס. אביזוהר:

הצעה לסדר - חבר-הכנסת בן-פורת ביקש
שאתגזל בשמו שלא יוכל לבוא לישיבה זו
ושאשאל את היושב ראש אם סיכם כבר את תכנית העבודה בקשר לחוק ראשי ערים.

היו"ר י. גולדשמידט:

נחליף ידיעות על סדרי עבודת הוועדה בסוף
ישיבה זו.

חוק השכירות, תשל"א - 1971

א. ידון:

מונח בפניכם הנוסח המתאים לתוצאות
הדיונים שהתנהלו בוועדה במשך ישיבות רבות.
בסעיפים עד פרק ב' לא התחדש דבר לעומת תוצאות הדיונים כפי שסוכמו
סדי פעם-לגבי סעיפים שונים. בסעיפים 26 עד 30 נדון ענין השאלה או
השאלה שנדון לפני כן בסעיף אחד בלבד בהצעה הכחולה. הוועדה סיכמה שיש
להקדיש לענין זה פרק בפני עצמו, ומפני זה חילקנו את החוק לפרק א' -
בנוסח שלפניכם כתוב בטעות "סימן א'", וזה צריך להיות "פרק א' -
שהוא הפרק הדין על שכירות, לפרק ב' הדין במה שנקרא השאלה ולפרק ג'
הכולל הוראות כלליות. תוכנם של הסעיפים 26-30 סוכם פחות או יותר בנוועדה,
לא בפרטים, אבל בקווים כלליים. למעשה אין נוסח זה שונה כל כך מהנוסח
שהיה בהצעה הכחולה, אלא הוא שונה מסנו רק בצורת העריכה ובהדגשת ענין
השאלה.

למרות שיש עכשיו שני פרקים עיקריים בחוק:
שכירות והשאלה, אנו מציעים בכל זאת לשמור את שם החוק: חוק השכירות,
כי חשיבות ההשאלה נופלת במידה כזאת מחשיבות השכירות שאפשר לומר כי
אינה ראויה להיזכר בנפרד בשם החוק.

לוח ההסתייגויות הקצר המצורף מעיד על
מיעוט הנקודות השנויות במחלוקת. מתוך ההסתייגויות הרשומות חמש נדרשו
על-ידי חבר-הכנסת בן-טאיר המנוח, ובמשך הדיון יתברר אם מישהו מאמץ
אותן ומה יהיה גורלן.

ב. הלוי:

אני מציע לקרוא לחוק: חוק השכירות והשאלה,
כי יש לנו גם חוק המתנה, חוק המשכון
וכדי שנוע שמיצינו בחוק שלפנינו גם את פרק השאלה אני מציע לקרוא כך
לחוק. אני מסכים שענין השאלה פחות חשוב משכירות, אבל במידה מסוימת
הכנסת יכולה להתפאר בזה שחוקקה חוק לא רק בענין השכירות אלא גם בענין
השאלה.

א. ידון:

אין זה דבר שצריך להתבייש בו, אך זה גם
לו משהו שיש להתגאות בו.

ב. הלוי:

חוק המתנה עצמו כולל מספר סעיפים בלבד,
ואילו כאן יש פרק שלם על שאלה.

היו"ר י. גולדשמידט:

מכל מקום שאלה אינה כלולה בשכירות. עובדה
היא שיש פרק שלם על שאלה וזה מרמז שכל
פרק זה אי-אפשר לדעת ששאלה כלולה כאן.

י. ה. קלינגהופר:

אם כי אני יודע שהשיקולים לא להוסיף ענין
זה לכותרת מבוססים אף הם, אני רוצה להזכיר
את התמיכה בהוספה בכך שעצם ההיקף הקטן של הפרק הדין בהשאלה אינו קובע
כאן, כי הוא קטן רק מבחינה ניסוחית-לשונית, אבל לא מבחינת המהות. הלא
רוב הוראות החוק בדבר שכירות חלות גם על שאלה, ולהלכה אפשר היה גם
לנקוט את הדרך הפוכה מבחינת הניסוח, היינו לכתוב את רוב ההוראות לגבי
השאלה ולנסח-אחר-כך פרק קצר שיקבע את הדין המיוחד לגבי שכירות. אין
כאן צפאק מינה, ואני חושב ששתי הסוגיות שוות במשקל ורצוי לתת לזה ביטוי
בכותרת החוק.

היו"ר י. גולדשמידט:

כלומר, יש הגיון לייחס את רוב ההוראות
לשכירות, כי היא ודאי מצויה יותר מאשר
השאלה, אולם אין זה צריך לקפח את נושא השאלה.

ג. ארן:

נקודה אינפורמטיבית - חוק זה דן לא רק בשכירות ובשאלה, אלא גם בצורה אחרת של עיסקה שמיגה לא שכירות ולא שאלה והיא נקראת לפי המשפט הקיים "רשיון". כאן לא השתמשנו בביטוי "רשיון" אלא דיברנו בסעיף 31 - המסומן בטעות בתור סעיף 21 בנוסח הלבן - על זכות להשתמש בנכס בלי זכות החזקה.

ג. הלני:

זה מסמך סמל לעיקר.

ג. ארן:

כשהחשיבות המעשית של הנושא היתה ספלה לענין העיקרי העדפנו גם בחוקים אחרים לא להכניס את הנושא שממשי לכותרת החוק. חוק הערבות, למשל, דן גם במה שנקרא התחייבות לשיטתי והוא נקרא "חוק הערבות". חוק הסכר דן בחליפין ובכל זאת זה לא חוזר בשם החוק.

ג. רקובר:

לשם אינפורמציה ברצוני להזכיר שגם הרמב"ם סכתיר כותרת של שאלה ובאחד הספרים שלו יש כותרת: הלכות שאלה ופקדות. בשולחן ערוך יש גם כותרת: הלכות שאלה לגבי מספר הלכות שעניינן הוא שאלה.

ג. הלני:

כמו כן, כולנו מנחים שכל החוקים האלה יחברו בסופו של דבר לקודכם אחד, ואז כל הכותרות הללו של החוקים יפלו בלאו הכי. כשיפול השם "חוק השכירות" יהיה מחולק החוק במספר החוקים לפרק בדבר מתנה, לפרק בדבר שלרצה, לפרק בדבר שאלה ועוד. לכן זו סיבה גרספת להזכיר "שאלה" בכותרת החוק.

א. ידני:

לגבי התכנית בעתיד זה נכון. כל הענין הזה הוא בעצם ענין של נוחיות. בדרך-כלל שאפנו לכותרות קצרות, כי החוק סרזכר הרבה פעמים ומוטב שסמו יהיה קצר, אולם גם אם נוסף כאן את המלה "שאלה" יישאר שם החוק קצר.

היו"ר י. גולדשמידט:

אם כן, יש הצעה הנתמכת על-ידי מספר חברי ועדה לכלול בכותרת החוק גם שאלה. אני מבין שאין התנגדות לכך. אני מציע שנכתוב "חוק השכירות והשאלה" ולא "חוק השכירות והשאלה", כי "שאלה" מתאימה יותר "לשכירות", שהרי אין החוק נקרא "חוק השכרה", אלא "חוק השכירות".

י. ה. קלינגהופר:

יש לי קצת היסוסים בענין זה. אני מבין את המגמה שנהיה דבקים בלשון בה השתמשו חז"ל, אבל ביטוי שגורה כפי דוברי העברית המלה "שאלה" ולא "שאלה". ל"שאלה" מייחסים משמעות אחרת, היינו כשאיש שואל את רעהו. של כן אני מבקש שנשאיר את המלה "שאלה". השפה מתפתחת, ואין בזה פגיעה בדפוסים הלשוניים ההסטוריים שהיו מקובלים אצל החכמים.

ג. הלני:

יש קושי מסויים בקבלת הצעת חבר-הכנסת קלינגהופר. אם יכתב כפי שהוא מציע, הרי בכך נבין את הקוצא לקוצא בצורה החוק "שאלה" ולא "שאלה". בפרק ב', למשל, הוא יקרא לתוסף "שאלה" היא הזכות להחזיק בנכס" אף-על-פי שהכוונה, כנראה, לשאלה. כלומר, יהיה צורך להתאים את כל הסעיפים האלה למלה "שאלה", כי כאן מסתמך הנוסח על המונח "שאלה".

היו"ר י. גולדשמידט:

אולי נקבל את העיקרון שגם שאלה אר השאלה / להיות סוזכרת בכותרת ונתציע. עם סר שלי כיצד נרצה שיהיה את זה מבחינה טרמינולוגית. אם הוועדה רוצה בכך, נוכל להביא שוב לשיעור הוועדה את הצעתו הסופית של סר שלי בנדון זה.

סעיפים 1-2

אוסרו.

סעיף 3

ג. הלני:

רצוי אולי להביא לעיונו של סר שלי את השאלה אם לכתוב "עסקות" או "עסקאות".

היו"ר י. גולדשמידט:
למשפט "לפי הנוהג שצדדים סבירים רואים אותו כחל בעסקאות מאתו סוג" - נביח שעבר פרק זמן מסויים בין המועד בו נעשתה העסקה לבין המועד בו מתעוררת הבעיה. נראה לי שלאור זה יש להתייחס כאן לנוהג כפי שצדדים סבירים ראו אותו בזמן כריתת ההסכם.

ב. הלוי:
יש לבסח זאת בלשון עבר ולכתוב "היו רואים אותו".

היו"ר י. גולדשמידט:
מנסים לברר איך תפסו את הענין צדדים סבירים לפני חמש שנים, אם אמנם נכרת אז החוזה. הרי הלכי הרוח יכולים להשתנות במשך הזמן.

ב. הלוי:
רצוי להשתמש בלשון עבר לא רק מבחינת הזמן, אלא גם משום שזה היפותטי, כי הכוונה היא: כפי שהיו חושבים הצדדים, לו היו שמים לב לדבר.

היו"ר י. גולדשמידט:
אני מסכים להצעתו של חבר-הכנסת הלוי ומציע להוסיף "היו רואים אותו בזמן ההסכם". זה מחזיר אותנו למצב כפי שהיה בעת כריתת החוזה. אילו היו הצדדים קובעים את הדבר בחוזה, לא היה ספק בכך שהכתוב מחייב, וגם עכשיו לא צריך להיות ספק שמחייב הדבר שהיה מובן ומקובל באותו זמן, ולא כיום.

מ. ארן:
קיבלנו סעיף זה בחוק המכר באותה לשון, ואני רואה ששם כתוב ברישה "ראו אותו" ובסיפה "רואים אותם".

ג. רקובר:
אני חושב שההבדל בנוסח נובע מכך שעסקות מכר הן עסקות חד-פעמיות מעצם טיבן, ואילו עסקות שכירות הן עסקות מתמשכות.

מ. ארן:
אפשר להכניס תיקון בכמה אופנים. בהצעת חוק החוזים אנו מביעים אותו רעיון בצורה אחרת. למעשה סעיף זה יימחק בסופו של דבר, והשאלה היא אם רצוי להכניס בו עכשיו תיקון. אפשר לכתוב "היו רואים" כמוצע, אך אני חושש להכניס לכאן יותר מדי מלים נוספות, כי אז יתעורר ספק אם יש הבדל בין מכר ושכירות, ואין כל כוונה להבדיל ביניהם.

א. ידין:
אני תומך בהצעה לכתוב "היו רואים", כי זה מתאים ללשון עבר הנקוטה בחלק הראשון וזה גם מביע בצורה טובה יותר את הענין. לעומת זאת אני מסופק אם רצוי להוסיף "בזמן ההסכם" כפי שהציע יושב ראש הוועדה. אם כותבים "היו רואים", איני חושב שיכול להיות ספק בנדרון זה.

היו"ר י. גולדשמידט:
אני מבין שיש הסכמה להבהיר כי אנו מתייחסים לפחות לדעה שהיתה יכולה להיות קיימת בזמן כריתת החוזה, וחבר-הכנסת הלוי אומר שכוונה זו מבוטאת בצורה ברורה אם כותבים "היו רואים". אם ביטוי זה הוא חד-משמעי, איני עומד על הצעת הוסיף "בזמן ההסכם".

מה שלא כל כך נראה לי זההטיעון של מר ארן, לפיו נחוקק היום דבר שאינו מושלם מפני שבעתיד הדחוק או הקרוב יבוא חוק אחר שיבהיר את הדבר. איננו יודעים מתי יבוא אותו חוק לכנסת ומתי הוא יתקבל. היום צריכים אנו לחוקק חוק היכול לעמוד בפני ביקורת. ההנחה שיבוא חוק אחר אשר יתקן את הדבר אין בה כדי להרשות לנו לסכן את עצמנו באי-בהירות.

י. ארידור:
אני ער לקושי שיש בסטיה מהנוסח שקבעו בחוק המכר, כי סטיה כזאת נותנת בכל זאת יסוד לפרשנות בלתי רצויה, ובדרך-כלל אני תומך בזה שצנקוט נוסחים שווים או דומים בשני החוקים וכאשר נגיע לתיקון הכללי נתקן את כל הטעוין תיקון. עם זאת נראה לי שיש קשיים בסעיף 3 שרצוי לתת עליהם את הדעת. מטרת סעיף 3 למלא פרטים שלא נקבעו בהסכם. אם סעיף 3 לא היה קיים, היינו אומרים

י. ארידור:

שאל הפרטים - ונגיח שאלה דברים לא יסודיים - לא נקבעו בהסכם, והצדדים לא נתנו דעתם עליהם, הרי הצדדים התכוונו בלי ספק למה שמקובל, ויש לעשות את אומד דעתם. אולם כאן מצמצמים אנו את הדבר ואומרים כי יכולים למלא את הפרטים החסרים בהסכם רק אם קיים נוהג. במקרה שהנוהג אינו נותן תשובה למקרה הקונקרטי אנו חוסמים כאן מתן תשובה. אם לא היינו מסתפקים בקביעה שמילוי הפרטים החסרים יהיה לפי הנוהג, היינו אומרים כי באין נוהג יקבע המבחן של האדם הסביר העומד מהצד, וזה האחרון היה מתייחס לפרט החסר לאו דווקא לפי הנוהג אלא להגיון החל באותו מקרה באין נוהג. לפי הכתוב בסעיף שלפנינו, הרי כאשר אין נוהג וקיים רק המבחן של האדם הסביר העומד מהצד - לאו דווקא מבחן שהתגבש לכלל נוהג - אין דרך למלא את הפרט החסר.

לכן למרות שמבחינה עקרונית אני בעד זה שנהיה צמודים לנוסח בחוק המכר - וגם שם טעון הנוסח תיקון - אני שואל אם כאשר מתיימרים אנו בסעיף 3 למלא פרטים חסרים שלא נקבעו על-ידי הצדדים איננו משאירים מצב בו לא יהיו הפרטים מלאים.

ב. הלוי:

חבר-הכנסת ארידור מצביע על כך שהסעיף לקוי בחסר. אני מציע שנפריד בין ענין זה, שהוא בגדר נושא חדש במובן הטייטה שלפנינו, לבין הנושא הקודם והוא השימוש בלשון עבר "היו רואים אותו". כמובן, חופשיים אנו להוסיף הוראה מה הדין באין נוהג. אני מניח שנושא זה יכלול בחלק הכללי של דיני חוזים, ובאין חלק כללי. יתמלא בינתיים החסר על-ידי חכמת בתי המשפט. אני על כל פנים חושב שבתי המשפט לא יפרשו את סעיף 3 כמסצה ולא יפסקו כי כיוון שפרט מסויים לא נקבע בחוזה ואין נוהג באותו ענין בטל החוזה מחוסר אותו פרט, אלא הם ימתחו אולי ביקורת על המחוקק, אבל יתנו תשובה. זו אלטרנטיבה אחת. אפשרות אחרת היא שנמלא את החסר בסעיף. מכל מקום איני חושב שאם נשאיר את הסעיף כמות שהוא יסיק בית המשפט כי באין נוהג אין החוזה תופס בגלל שחסר בו פרט מסויים.

היו"ר י. גולדשמידט: גם אני סבור שאין לערב את שתי הנקודות. בנוגע לנקודה הראשונה, התיקון "היו רואים אותו", דומני שיש הסכמה של חברי הוועדה להסתפק בתיקון זה.

באשר להערותיו של חבר-הכנסת ארידור, אני מבין שבסעיף 3 יש שני מיני תקדימים: תקדים אחד הוא עסקות דומות בין הצדדים. אם היו עסקות כאלה בעבר בין הצדדים ובעסקה השלישית או הרביעית בסדרה שכחו לכלול פרט מסויים בחוזה, רואים אין נהגו בעסקה הקודמת ואומרים להם כי כיוון שנהגו כך בעסקה קודמת זה יחייב אותם גם בעסקה הנוכחית. התקדים האחר, באין תקדים זה, הוא עסקות מסוג זה שהיו בעולם, לפיהם יכולים צדדים סבירים לומר מה הנוהג באותם עניינים. חבר-הכנסת ארידור אומר שיש גם מקרה שלישי והוא כשאין עסקה קודמת מסוג זה בין הצדדים ואין נוהג.

י. ארידור:

הבעיה שעוררתי היא שהיו אמנם עסקות קודמות מאותו סוג, אלא שנהגו באותן עסקות אינו עונה על הפרט החסר. אולי קשה למצוא הרבה מקרים בהם אין נוהג כלל, אבל אפשר למצוא הרבה מקרים בהם אין הנוהג עונה על פרט חסר. נוסף לכך נוהג טעון גם הוכחה בבית המשפט. יש ענין של הצטברות עובדות וכדומה. ההנחה של חבר-הכנסת הלוי, שאם השאיר המחוקק משהו לא בסדר, יבוא בית המשפט וימתח עליו ביקורת ויתקן את המעוות - היא אמנם פתרון פרקטי, אך אם אנו מקבלים את סעיף 3 כמות שהוא, אני מציע לשקול אם להוסיף בסעיף 4 הוראה שתאמר כי באין נוהג יהיה המצב כפי שאדם סביר העומד מהצד היה רואה אותו. בעקבות זאת תתעורר השאלה מה באשר לחוק המכר שם לא תהיה הוראה זו. אני חושב שהשאלה הקשורה בחוק המכר, עליה תינתן התשובה שנתן חבר-הכנסת הלוי. שם יש אמנם אי-בהירות בניסוח, ולפיכך יוכלו בתי המשפט לתקן את המעוות בחוק המכר. כאן יש מצב של לאקונה מסויימת ודרושה השלמה, ואת זה גם יכול יושב ראש הוועדה לומר בדברי ההסבר מעל במת הכנסת, היינו שהכוונה לא היתה לשנות מהמצב המשפטי הקיים אלא רק לנסח אותו.

י. ה. קלינגהופר:

הייתי מניח את פתרון הלאקונום לשופטים במקרים שאיננו רואים את הלאקונום, כי אז אין לנו ברירה; אבל כאן הלאקונום לא נקבע עינינו את הלאקונום. הסעיף כולו בא לסתום לאקונום כשפרטים לא נקבעו בחוזה בין הצדדים, ולכן הוא מתחיל בזה שהוא מפנה לנוהג שהצדדים ראו אותו כמקובל. אבל בזה טרם נסתמה הלאקונום לחלוטין, וצדק בהחלט חבר-הכנסת ארידור באומר כי ייתכן שהנוהג אינו מתייחס לפרט החסר. ייתכן שמבחינה אובייקטיבית הנוהג לא קיים. כשאנו עדים ללאקונום זה איננו יכולים לפתור חלק ממנה בדרך תחיקתית וחלק ממנה להשאיר כלאקונום. עלינו לעשות מאמץ לפתור את הבעיה לחלוטין, עד כמה שהדבר ניתן לראייתנו ברגע זה.

אני מסכים שבסיפה לא ייקבע כלל ענין הנוהג, אלא ענין הסבירות. נוהג זה משהו קיים, ובסיפה יוצרים פיקציה של נוהג, ורעיון זה אינו נראה לי. על כן אני מציע לכתוב (ואני מנסח זאת בצורה מאוד גולמית): לפי מה שייראה כסביר לגבי אותה עסקה. הלא היחסים החוזיים הולכים ומתפתחים בהתאם להתפתחות הכלכלית, הטכנולוגית וכו', ואם כן, ייתכן שחוג עסקות כזה אינו קיים והעסקה הנובעת בדבר היא חידוש ראשון בפינו. על כן יש להשתמש בקריטריון של סבירות ולהשתחרר לחלוטין מהשימוש במלה "נוהג". בזה אני מתכוון לסיפה בלבד.

ס. ארון:

אני חושב שיש כאן לאקונום. אולי יש אי-בהירות. כאשר כותבים אנו "פרטים של חוזה שכירות שלא נקבעו בהסכם בין הצדדים יהיו לפי הנוהג...", בכל סודת החוקים האלה אנו מתכוונים לכך שהדבר כאילו נאמר בהסכם במפורש או מכללא, ואם זה מכללא, אנו מתכוונים להבהיר את דעת הצדדים לא לפי הנוהג, אלא לפני הנוהג. מבחינה זו אני תומך בטענה שהושמעה, שאם כבר דנים בזה, רצוי לכתוב את הדבר אחת דלתמיד. ואמנם כתבנו זאת במפורש בהצעת חוק החוזים (חלק כללי) המדברת על כך שפרטים שלא נקבעו בחוזה יהיו לפי אומד דעת הצדדים ובכפוף לכך בהתאם לנוהג, ובאין נוהג כזה לפי מה שהיה בעסקות מאותו סוג.

י. ארידור:

ברור שאין זה יכול לענות על הענין, כי אם כל הפרטים נקבעים מכללא לא יבוא אף פעם הנוהג לידי פעולה. עצם העובדה שאנו מדברים על נוהג פירושה שהדבר לא נקבע לא במפורש ולא מכללא.

ס. אביזוהר:

ברצוני להתייחס להצעת חבר-הכנסת קלינגהופר, כי גם קודם היה קשה לי להסכים לנוסח המוצע. המלים "היו רואים" יש להן מובן היפותטי ופירושו הוא שהצדדים היו רואים כך את הדבר לן היו נתקלים במצב כזה. זה מעין לשון עבר מתמשך, כפי שהיא באה לידי ביטוי ב"עוסדות היו דגלינו" או "היינו כחולמים". "רואים אותו" זה לשון הווה והיא מתייחסת לרגע בו דנים בענין, כלומר, הכוונה לנוהג שצדדים סבירים רואים אותו בעת הדיון. לכן התקשיתי להסכים לנוסח המוצע, אך אם נכתוב "היו רואים" וזה יכלול גם סבירות, לא תהיה אי-בהירות. לכן אני חושב שהצעת חבר-הכנסת קלינגהופר עונה על הענין.

ב. הלוי:

כבר דנו מספר פעמים בקשיים הנוצרים בחוקים המיוחדים של דיני חוזים בעסקות זאת שאין עדיין חלק כללי. סר ארון התייחס כאן לכתוב בחלק הכללי של דיני חוזים, ואנו רואים שיש שם הוראה בגדרון. אנחנו יודעים גם שמטעמים מעשיים בונים אנו את חוק החוזים באופן הפוך, למפרע, אם אפשר לומר כך. כלומר, אנו מתחילים במכר, שכירות וכו' שהם עניינים הביתנים לפתרון מהיר יותר ואת ההוראות הכלליות אנו משאירים לסוף. ההגיון המשפטי הצרוף מחייב לעשות את ההיפך, ולו היינו מחוקקים בתחילה את החלק הכללי, היה תוקף למעיף הכללי שכבר אינו מדבר רק על נוהג, אלא גם על המצב ההיפותטי או אומד הדעת של הצדדים לחוזה. אולם גם ספר זה שאנו כותבים עכשיו מנוסח מתוך הנחה מראש שבסופו של דבר יתבסס על המעייפים הכלליים של דיני חוזים, ובינתיים מסכת זאת אינה שלימה.

כמוכן, יש אפשרויות לגיטלטיביות שונות. אפשר להכניס לספרי החוק המיוחדים של דיני החוזים את כל ההוראות הנוגעות לענין ומכלולות בחלק הכלל ואחר-כך להכניס תיקון, ואפשר לעשות את ההיפך: להשלים מראש עם חוסר השלימות ולדעת שאנו כותבים חוק בלתי שלם במובן

ג הלוי:

זה שאנו רואים לנגד עינינו סעיף בלתי כתוב לפני סעיף 1, האומר כי חוק זה מכיל רק הוראות דיני שכירות הכפופות לדיני החוזים הכלליים שעוד ייכתבו, ואם לא נכתבו עדיין, חלים הדינים הקיימים כיום.

לפי השיטה שהתחלנו בה ושאלנו עובדים לפיה במשך שנים איני מציע להעביר לפי הצורך הוראות מהחלק הכללי לחלק המיוחד. איני אומר שזה דבר בלתי אפשרי, אולם תהיה בכך סטייה מהשיטה המקובלת. את החזרה הזאת אפשר לעשות בהרבה סעיפים, וזה לא נחוץ. ברור שיש כאן קושי, אבל הקושי אמננטי בשיטת העבודה.

היו"ר י. גולדשמידט: אם הבעותי נכון את דברי חבר-הכנסת הלוי, הרי הוא העלה שאלה מתודולוגית שריון זה עורר אותה, אך היא אינה קשורה לבעיה הספציפית שאנו דנים בה.

ב. הלוי: השאלה המתודולוגית סמויה כאן והיא סיבת הקושי.

היו"ר י. גולדשמידט: נדחה זאת לרגע ונגסה לסכם שני דברים. דומני שיש הסכמה לכתוב "היו רואים אותו" במקום "רואים אותו". חבר-הכנסת קלינגהופר הציע למחוק את המלה "נוהג" בסיפה, וחבר-הכנסת ארידור אף הציע סעיף מיוחד שיקבע מה הדין באין נוהג. אולי ישקול חבר-הכנסת ארידור אם לכלול הוראה זו במסגרת סעיף 3, היינו להתחיל אותה במלים "ובאין נוהג כזה".

י. ארידור: זה היינו הד.

היו"ר י. גולדשמידט: אני מסתייג מהצעת חבר-הכנסת קלינגהופר לנותר על הנוהג בסיפה, כי בענייני מסחר ועסקות הנוהג הוא אלמנט קבוע ומקובל בכל העולם במשך מאות ואלפי שנים, וקשה לוטר שבעסקות שכירות של יום יום בהן יש נוהגים קבועים לא יחול הנוהג במקרה ששמעון וראובן לא קבעו פרטים מסויימים בחוזה. מדוע נשחרר את הצדדים מהצורך לפסוק לפי הנוהג ונדרשה להם לוטר, תוך התעלמות מנוהג קיים, מה שעולה על רוחם כאנשים סבירים כיום? לכן נראה לי, שאם יש כאן לאקונה לגבי המקרה השלישי בו לא קבע המחוקק דבר, צריך לכתוב מה הדין באין נוהג כזה, אולם זה צריך להאמר בתוך סעיף 3 ולא מחוזה לו ותוך הזכרת המלה "נוהג".

אם כן, יהיו שלושה שלבים: נוהג בעסקות קודמות בין הצדדים; נוהג בעסקות מאותו סוג אם היו, ובאין נוהג כזה קובעת חוות דעת של צדדים סבירים.

י. ה. קלינגהופר: אפשר לקבל את זה.

א. ירון:

ויכוח זה התנהל ביתר הרחבה כשדנו לדאשונה בסעיף זה, ואחרי הרבה מאוד היסוסים הגענו לסיכום זה. אני כשלעצמי איני מייחס חשיבות רבה לנוסח זה או אחר, כי במקרה שפרטים מסויימים לא נקבעים בחוזה, ואולם פרטים הם ספלים במובן זה שהחוק עומד בכל זאת על כנו ואינם מהותיים למילוי החוזה עצמו - הרי התוצאה היא תמיד אותה תוצאה: בית המשפט יחליט באותו פרט ספל של ניקוי הגינה, למשל, כפי שנהוג בין הצדדים בכל הבתים. אותם חברי כנסת המייחסים משמעות מעשית גדולה לניסוח זה או אחר מפריזים בכך לעניות דעתי. אולם אני מצטרף לאלה האומרים כי ענין הנוהג אינו כל כך במקומו כאן. הוא מאוד במקומו בחוק המכר והוא גם נתקבל בחוק המכר האחיד של האג שאימצנו אותו בזמן האחרון בשביל עסקות בין-לאומיות, אבל הוא איננו מתבקש לחול בדיוק באותה מתכונת בענין שכירות, כי עסקות שכירות אינן כל כך סטנדרטיות כמו עסקות מכר, שם יש נוהג על כל דבר וגם קל להוכיח אותו.

הייתי מוכן לכתוב: "פרטים של חוזה שכירות שלא נקבעו בהסכם בין הצדדים יהיו לפי מה שהצדדים להסכם ראו כמקובל עליהם בעסקות קודמות שביניהם, ובאין עסקות כאלה, לפי מה שצדדים סבירים היו רואים כמקובל באותו סוג". אין צורך בהזכרת המלה "נוהג".

א. ידין:

בהתחלה, כי כתוב כבר "מקובל". איך הוראה זו תתבצע? למעשה במלים "צדדים סבירים" הכוונה לשופט היושב בדין באותו מקרה השואל את עצמו מה צריך היה לקבוע לפי ההגיון לגבי הוצאות הניקוי של הגינה, לפי הדוגמה שנתי, וכך הוא פמלא את הפרט החסר. נוסח זה גם מוציא את ענין הנוהג שידרוש אולי הבאת עדים, בשעה שכאשר מדברים אך ורק על צדדים סבירים מעבירים את הענין במלים אחרות לשופט.

י. ארידור:
אולי נכתוב "רואים כסביר בעסקות מאותו סוג" במקום "רואים כמקובל", כי זה מבהיר עוד יותר שאומרים לשופט להחליט מה סביר בעיניו.

היו"ר י. גולדשמידט:
אני מסכים לסלה "מקובל".

י. ארידור:
כיוון שפרופ' ידן עבה כבר את סחצית הדרך בהצעתו הייתי מציע לעבוה גם את המחצית השניה ולכתוב "כסביר" במקום "מקובל". הסיבה להצעתו למחוק את המלה "נוהג" היא לא לאלץ את הצדדים להביא הוכחות לגבי נוהג, אבל גם המלה "מקובל" היא שאלה עובדתית. אנשים יצטרכו להביא הוכחות למה שמקובל, וכבר לא חשוב אם מביאים הוכחות לזה או לנוהג.

א. ידין:
אני יכול להשתמש במלים הכתובות כבר בנוסח הלבן שלפניכם "היו רואים אותו כחל בעסקות" בלי להזכיר את המלה "מקובל".

י. ארידור:
אני מסכים לזה.

א. אנקוריין:
אני מסכים להצעתו של פרופ' ידן ורק מציע שבמקום "צדדים סבירים" יבוא "אדם סביר". כיוון שאנו יוצאים מתוך הנחה שהשופט יחליט בענין הסבירות מוטב לכתוב כפי שאני מציע ולא "צדדים סבירים".

ג. רטנבר:
נדמה לי שבמלים "צדדים סבירים" יש טעם מיוחד המסב את תשומת הלב למה שהשוכר הפוטנציאלי היה אומר. ייתכן שאדם סביר שלא היתה לו עסקה כזאת היה רואה את הדבר בצורה אחרת, ולנו חשוב צד סביר יותר מאשר אדם סביר בשעה שאינו עוסק בנושאים אלה. לכן יהיה מדוייק יותר אם נדבר על צדדים סבירים בעסקה זו.

היו"ר י. גולדשמידט:
יש לי הרושם שהצעת פרופ' ידן, כולל הצעתו של חבר-הכנסת הלוי לרמוז על לשון עבר על-ידי המלה "היו", מקובלת על דעת הכל.

א. ידין:
אם כן, אפשר יהיה לבסח את סעיף 3 כדלקמן: "פרטים של חוזה שכירות שלא נקבעו בהסכם בין הצדדים יהיו לפי מה שראוי הצדדים להסכם כמקבול עליהם בעסקות קודמות שביניהם, ובאין עסקות כאלה, לפי מה שצדדים סבירים היו רואים כחל בעסקות מאותו סוג".

א. אנקוריין:
אני מפקפק במקצת לגבי "צדדים סבירים", אך אם אין חסיכה בהצעת, איני עומד עליה.

י. ארידור:
יש כאן ענין של ניסוח. את המלים "ובאין עסקות כאלה" צריך לייחס לא רק לעסקות אלא גם למקובל.

א. ידין:
אם נכתוב "ובאין כאלה" זה יכלול גם את המקובל.

א. אנקוריין:
מה באשר לכותרת המעיף המדברת כדגע על נוהג?

מ. אביזוהר:
לדעתי, הכותרת צריכה להיות "פרטים שלא

אפשר לכתוב בכותרת הסעיף "פרטים
שלא נקבעו".

א. ידין:

אושר.

סעיף 4

סעיף 5

בדיון הקודם הצעתי למחוק את המלים
"לא הוסכם" בכל הסעיפים בו הן

י.ה. קלינגהופר:

מופיעות - וסעיפים אלה אינם רבים; אני מצאתי בינתיים ארבעה-חמישה
סעיפים כאלה - כי הדבר נובע באופן חד משמעי מסעיף 2(ג), האומר "הוראות
חוק זה יחולו כשאיין בדיון אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון, ובאין כוונה
אחרת משתמעת מן ההסכם בין הצדדים". מדוע לכתוב "לא הוסכם" כשזה ברור?
נוסף לכך, אם כותבים מלים אלה כאן ואין כותבים אותן בסעיף אחר, יש מקום
להרהור מדוע זה לא נכתב גם שם. לכן הצעתי למחוק את המלים הללו בדיון
הקודם, אולם הצעתי לא נתקבלה אז, ואני מבקש עכשיו זכות הסתייגות.

סעיף קטן (ב) שתחיל בדבר שלי
וממשיך בדבר חיובי, ואני חושב שיותר

ש.ז. אברמוב:

נאה להפוך את הסדר ולכתוב: "אם הוסכם על מסירה תוך תקופה פלונית...;
לא הוסכם על מועד המסירה, תהא המסירה זמן סביר".

אני מבקש להצטרף להסתייגות של
חבר-הכנסת קלינגהופר.

י. ארידור:

מבחינה טכניקלית אני סבור שכדאי
להשוות בין האמור בסעיף 5(א) לבין האמור בסעיף 12. 5(א) מדבר על מסירת
המושכר לשוכר בהעמדת המושכר לרשותו, ו-12 - על קבלת המושכר להחזקתו
של המסכים. זה צריך להיות הדדי: אם השוכר מקבל את המושכר לרשותו, יש
לוסר גם שהמסכים מוסר את המושכר לרשות השוכר, או להשתמש בלשון "החזקה"
בשני המקרים. עלינו להחליט מה אנו רוצים לכתוב בשני הסעיפים, "החזקה"
או "רשות".

אנסה להביא את חבר-הכנסת קלינגהופר
ואת חבר-הכנסת ארידור מההסתייגות.

א. ידין:

מובן שהם צודקים מבחינה אנליטית, כי ענין זה מכוסה על-ידי סעיף 2(ג),
אך כשם שלפעמים אומרים אנו כי כבודה של פקודת הפרשנות במקומה מונח
וחוזרים בכל זאת על דברים הכתובים כבר בה - כך אנו נוהגים גם כאן,
וזאת במטרה להבהיר יותר את הענין ולהקל על הקורא.

בסעיף זה מדובר על מצב יוצא דופן,
כי המצב הטבעי הוא שצדדים החותמים על חוזה שכירות קובעים גם את מקום
המסירה וגם את מועד המסירה ולא כל שכן את תחילת תקופת השכירות וסיומה.
לכן בא החוק ואומר כי לאותו מקרה בלתי רגיל, בו הצדדים לא עשו זאת,
נקבעות להם הוראות סובסידיאריות. זה לא כך שחוזרים על האמור בסעיף 2(ג),
כי אין צורך לחזור על כך, אלא זה פשוט יותר נוח לקורא ולמעיין, שהרי
הוא ישאל מה פתאום אומרים לו כי המסירה תהיה זמן סביר אחרי כריתת
החוזה? לכן מדגישים, שאם הצדדים לא הסכימו על כך, זה יהיה הדין.

אשר להפיכת הסדר ב(ב) כפי שהציע
חבר-הכנסת אברמוב, איני יכול להתנגד להצעה כזאת.

א. אנטוריון:

לענין שעורר חבר-הכנסת קלינגהופר -
את ההערה שאני עומד להשמיע אני
מעיר כאדם שעסק במקצוע של עריכת דין ושמוסח מזמן לזמן הסכמים בין
צדדים. אנחנו, החברים העוסקים במקצוע זה, שמים לב גם לצורת החוזה,
אך עם זה נתקלים אנו לפעמים בכך שאנו אומרים דבר שלכאורה אין צורך בו,
אלא שבכל זאת רוצים אנו לתת לו הדגשה מסויימת. בדרך-כלל פותח החוזה
במבוא ואחר-כך הוא אומר "באו הצדדים לידי הסכם כדלקמן" ומפרט את
ההסכם. כמעט בכל חוזה מוצא אני את עצמי במצב שבמקום מסויים בהסכם
אני אומר "הצדדים הסכימו במפורש" למרות שלפני-כן כבר אמרתי "הסכימו
כדלקמן". זה בא כדי להדגיש את הענין.

א. אנקוריון:

לדעתי, יש לתת עדיפות ללשון בני-אדם וכלל זה טוב גם בשביל חקיקה. אמנם אני רוצה שהחקיקה תהיה נאה גם למראה-עין וגם לקריאה, אך אם נדבר בלשון בני-אדם ונשים דגש במקום שהוא מתקש, אין זה אסון. כיוון שבמקרה זה נדרשים אנו, לדעתי, לוותר על הצורה החיצונית הנאה ולעמוד על הבהירות, אני מציע שנבקש בכל זאת את היועצים המשפטיים לעבור שוב על המקומות בהם נזכרות המלים "לא הוסכם" ולראות אם לפי הרגשתם אפשר לוותר עליהן או לנסח את המעייפים קצת אחרת. אם לסתבר כי הרגשתם היא שיש בכל זאת חשיבות להדגשה זו, יאמרו זאת, ואם המסתייגים ימשיכו לעמוד על דעתם, נצטרך להפריע בנדון.

היו"ר י. גולדשמידט:

אני מקבל לא רק את הסברו של פד"ס י"ד, אלא גם את הדברים שאמר חבר-הכנסת אנקוריון. נכון שחייבים אנו תמיד לקרוא את החוק בשלמותו ולזכור בכל סעיף את מה שנאמר בסעיפים האחרים לגבי פרשנות אותו חוק, אבל לא תמיד נעשה הדבר כך, ויכול להיות שאדם הקורא את הסעיף על ענייני מסירה יחשוב כי יש כאן קביעה אבסולוטית וייעלם ממנו כי במקום אחר בחוק נאמר שההסכם המפורש או המשתמע יש לו עדיפות על כל דבר אחר. לכן אני נוטה להשאיר את המלים "לא הוסכם". ייתכן שאם תתקבל הצעת חבר-הכנסת אברמוב לשנות את הסדר ולהקדים את החיוב לשלילה יופחת קצת החוד או הפגיעה בהגיון שחבר-הכנסת קלינגהופר מציין אותם.

ס. ארן:

אנו נתקלים בבעיה זו בכל אחד מהחוקים האלה ובשעתו הגענו למסקנה שכאשר סעיף מדבר על מקרה חריג מכניסים את המלים "לא הוסכם" בגלל האלגנציה יוריס. ניסח לדוגמה את סעיף 13. כל אחד יודע שצריך לשלם דמי שכירות, וזה יהיה סוזר אם נשמיט את המלים "לא הוסכם". מדובר במקרה חריג ביותר ועל כן חייבים אנו למצוא נוסח שיאמר כי זה חל במקרה שלא הסכימו הצדדים על שיעור דמי השכירות. במקום זה, למשל, יהיה קשה להשמיט את המלים הללו או למצוא נוסח אחר שיבטא את הרעיון. למעשה בחוק המכר היו מקרים בהם מצאנו נוסח אחר. דווקא בסעיף 5 (א) נאמר שם איך תהיה המסירה במקום שהמסטר לא נמסר על אתר.

אשר לסדר בסעיף קטן (ב), גם

בחוק המכר הלכנו לפי סדר זה והקדמנו את השלילה לחיוב. אינני אומר שזה סדר אידיאלי. העניין הוא רק בזה שמי שרוצה להשוות את המעייפים זה מול זה יהיה קל לו יותר לבדוק את הדבר אם לא יהיו שינויים. אולם עקרונית אין לי שום דבר נגד שינוי הסדר.

ב. רקובר:

הצגת הדברים כך בסעיף 5 מדבר תחילה על השלילה נאחר-כך על החיוב באה למשעה משום שהחיוב הנזכר בסיפא הוא חיוב במקרה חריג, ועל כן אין להצדיק הצבת מקרה זה בראש הסעיף. אין זה החיוב הרגיל בו הוסכם על טועד מסירה מדוייק, אלא זה מקרה יוצא מן הכלל בו הסכימו על מועד מאוחר יותר של מסירה, ולכן זה נכתב בסיפא ולא בדישה.

היו"ר י. גולדשמידט:

ברצוני לחזק את דברי חבר-הכנסת אברמוב. יש שלושה מקרים: מקרה בו לא נקבע מועד מדוייק; מקרה בו נקבעה תקופה, מקרה בו לא נקבע דבר. יש להקדים את התקופה הקבועה להעדר כל קביעה. האם פרופ' י"ד ין עומד עדיין בתמיכתו בהצעת חבר-הכנסת אברמוב?

א. י"ד ין:

כמובן, הייתי מעדיף להשאיר את סעיף 5 כפי שהוא מופיע בנוסח הלבן, אבל ההבדלים כל כך דקים שאין זה משנה.

היו"ר י. גולדשמידט:

אם כן, אנו מקבלים את הצעת חבר-הכנסת אברמוב להפוך את הסדר בסעיף קטן (ב), ואם תהיה הסתייגות לגבי השארת המלים "לא הוסכם", היא תוגש לנו במועד.

חבר-הכנסת ארידור הציע שנשתמש במונח אחד גם בסעיף 5 (א) וגם בסעיף 12: או מסירה וקבלה לרשות, או מסירה וקבלה להחזקה.

ס. ארן:

שכירות מוגדרת כהקניית זכות שהוקנתה בתמורה להחזיק בנכס, ואנו קובעים שאחת החובות של השוכר היא לקבל את החזקה. יש לזה משמעות חוקית, כי מי שמקבל חזקה בנכס לתחום חוק השומרים, וההגדרה של "שומר" בחוק השומרים היא מי שמחזיק בנכס כדין שלא מכוח בעלות. כאן רוצים אנו לשחרר את המשכיר מחובות השמירה ולהעביר אותן לשוכר. בסעיף 5(א) המטרייה שונה במקצת. את החובה למסור נכס יכול המשכיר לקיים במסירה סיד ליד כסדובר במיטלטלין, אך לא כן במקרקעין. אם כן, איך הוא יבצע את חובתו לגבי מקרקעין? בדרך-כלל אנו נמנעים מלהטיל חובות אבסטרקטיות. כאן מצאנו את הביטוי של "העמדה לרשות השוכר" כדי שהשוכר יוכל לעשות בנכס מה שהוא רוצה, וביטוי זה מתאים גם למסירה במקרקעין.

ב. הלוי:

זאת אומרת שחובת השוכר יותר מרחיקת לכת מזו של המשכיר. כלומר, השוכר צריך לעשות איזו פעולה של חזקה, אך המשכיר די שיכתוב סכתב לשוכר כי הנכס עומד לרשותו.

א. ירון:

נניח שאדם נוסע למספר חודשים ומשכיר את דירתו. מצידו די בכך שהוא מסר את המפתח לשוכר או שהוא מניח אותו במקום שיש לשוחרוגישה אליו. אולם מבחינת השוכר לא די שהמשכיר ימסור לו את המפתח. הוא צריך גם להיכנס לדירה, כי מאותו הזמן הוא אחראי לה, מונע שימפרצו לתוכה וכיוצא בזה. כלומר, המשכיר מעוניין שהשוכר יחזיק את הדירה, וזה כנראה ההסבר להבדל בין סעיף 12 לבין סעיף 5. אולם כידון שחבר-הכנסת ארידור יצא בינתיים את החדר, אולי נדחה ענין זה עד שבגיע לסעיף 12.

היו"ר י. גולדשמידט:

מר ארן המכיר שבסעיף 1 ובסעיף 12 מדובר על החזקה ורק בסעיף 5 נראות לו המלים "העמדה לרשות" כהולכות ביותר. כיוון שחבר-הכנסת ארידור איננו ברגע זה מישמר לו זאת להעלות את הענין כשבגיע לסעיף 12.

היה בכוונתי להפסיק את הדיון בחוק ברגע זה ולעבור לקביעת סדר עבודת הוועדה. אולם כיוון שאין פורום מלא בוועדה אני מציע שנדחה זאת לישיבה הבאה ונמשיך ברגע בחוק בו התחלנו, חוק השכירות.

ס. ארן:

ברצוני להעיר דבר מה נוסף בקשר לסעיף 5. מוטל עלי לשבת גם בוועדת העבודה בקשר לחוק חוזי עבודה ואנו דנים שם בדיוק באותם סעיפים בהם דנים אנו היום כאן. כל זמן שלא נגענו בסעיף 3 - ואני הייתי בדעה שמוטב לא לשנותו כי הוא עתיד להימחק בגלל אותו סעיף כללי בחוק החוזים - לא עלה בדעתי לעורר את הבעיה שאני מבקש לעורר עכשיו, אך כיוון שכבר סיפלנו בסעיף זה אני מבקש לשקול תוספת כדי להשיב על השאלה שהתעוררה בקשר למלים "ולא הוסכם". סעיף 3 מתייחס למה שלא נקבע בהסכם ובסיפה, כפי שהוחלט לתקן אותה, הוא מדבר על מה שצדדים סבירים היו רואים כחל בעסקות מאותו סוג. השאלה היא אם המלים "לא הוסכם" בסעיף 5 מתייחסות רק לרישה של סעיף 3 או גם לסיפה שלו. כדי לפתור בעיה זו הוחלט בוועדת העבודה להוסיף בסעיף המקביל לסעיף 3 הנוהג כי יראו פרטים אלה, היינו פרטים שלא נקבעו, כמוסכמים בין הצדדים. לאחר-מכן, כשכותבים בסעיף אחר "לא הוסכם", הכוונה היא שמוצה מה שנאמר בסעיף 3.

ב. הלוי:

כלומר, תוספת זו באה להבהיר שכאשר כותבים בסעיף 5 "לא הוסכם" פירוש הדבר שלא הוסכם גם לא לפי סעיף 3.

ס. ארן:

איני זוכר את המלים המדוייקות שהוספנו בוועדת העבודה, אבל אוכל לברר זאת אחר-כך. מכל מקום הכוונה היא שאנו מציעים כי יחול קודם כל מה שכתוב בסעיף 3, היינו לא רק מה שנקבע בין הצדדים אלא גם מה שמקובל עליהם בעסקה קודמת, ורק כשאין תשובה לפי סעיף 3 יזדקקו הצדדים לסעיף 5.

היו"ר י. גולדשמידט:

האם זו כוונת החוק? אני חושב שזה משנה באופן מהפכני. מכוונת שני הסעיפים האלה.

י.ה. קלינגהופר:

על-ידי התוספת שמציע מר ארן לסעיף 3 הוא נותן עדיפות למסקנות אשר יתבקשו מהמקובל, מהסבירות וכו' - הוא נותן להן פיקציה של הסכם - לעומת ההוראות הסטטוטוריות, ואנו צריכים לשקול אם זה רצוי. לדעתי, זה לא רצוי. הנוהג צריך לפעול כשאינן גם הוראות סטטוטוריות מפורשות. בענין זה הסובסידיאריות צריכה להיות כזאת: קודם כל קובע ההסכם. לו יש אבסולוטיות, כמובן, כשאינן הוראה האומרת "על אף ההסכם". אחר-כך באות הוראות החוק הסטריאליות ובמקום שלישי באה הסבירות כמקור לפתרון. אולם אם אנו מקבלים את ההצעה שהעלה עכשיו מר ארן, בהפרך את סולם העדיפויות הזה. אמנם ההסכם יישאר במקומו, אך נרחיב מונח זה על-ידי הפיקציה המוצעת והוא יכלול גם פתרונות של לאקונות, וכך ניתנת לפתרונות של לאקונות עדיפות על פני הוראות מפורשות של החוק. אני חושב שאין זה רצוי.

א. אנקוריון:

אני סבור שמר ארן עשה לנו שירות גדול על-ידי הערתו האחרונה. אני כשלעצמי לא סברתי אחרת מאשר שהעניינים מתנהלים לפי סדר העדיפויות שציינן זה עתה חבר-הכנסת קלינגהופר, כלומר, אם יש הסכם, הוא הקובע; באין הסכם, קובעות הוראות החוק, ובאין לא זה ולא זה קובע סעיף 3 המתייחס לפדטים שלא נקבעו. לא חשבתי כלל שסולם העדיפויות צריך להיות אחר, אך היא לי צל ספק אם עדיפות זו נובעת באופן חד-משמעי מהדברים כפי שהם מנוסחים בסימן א'. לפי זאת לא העזתי לעורר שאלה זו, אך אם מר ארן שעסק בניסוח העניין ושישב אתנו כל הזמן אומר כי תפיסתו לגבי הכתוב הפוכה מזו שבאה לידי ביטוי בדברי חבר-הכנסת קלינגהופר ובדברי - סובך שדרושה הוראה ברורה אשר תקבע את הסדר כפי שאנו רוצים שייקבע. אני מניח כי מה שאנו רוצים הוא סדר העדיפויות שציינן חבר-הכנסת קלינגהופר ושגם אני מקבל אותו.

א. ידין:

עוד לפני ישיבה זו לא התלהבתי כל כך מתוספת זו שביקשו להוסיף בחוק חוזי עבודה בוועדת העבודה. מכל מקום אני חושב שהעובדה שרוצים להוסיף זאת באותו חוק, לא נובע ממנה שאנו צריכים להוסיף את הדבר גם כאן. לא הכנסנו תוספת זו בחוקים אחרים, ואיני חושב שהיא נחוצה כאן. מצד אחר, אפשר אמנם לא לקבל את הצעת מר ארן, אך אין זה מחייב אותנו לכתוב דווקא את ההיפך ממנה כפי שמציע חבר-הכנסת אנקוריון. לא הייתי מוסיף את המלים המוצעות, אך גם לא הייתי כותב הוראה ההולכת בכיוון הפוך. איני בעד זה שהמחוקק יחליט בדיוק כיצד תיעשה ההתאמה. יכול להיות מקרה בו השופט יאמר שהוא בכלל לא מגיע להוראות החוק, כי זה מובן שהצדדים התכוונו שהנכס לא יימסר במקום בו הוא נמצא. בניח. שתייר שכר מכונית ולא נקבע היכן היא תימסר. אותה מכונית נמצאת באיזה מחסן רחוק. מובן שבמקרה כזה הנוהג והבנת הצדדים הם שהמכונית תומע אל השוכר, כלומר, במקרה מיוחד זה ייתכן שהפתרון צובע מסעיף 3, ובמקרה אחר - מהכלל שבסעיף 5. איני חושב שהחוק צריך לפרש את הדברים לא לכיוון זה ולא לכיוון זה. במלים אחרות, אני מציע להשאיר את סעיף 3 כמות שהוא.

היו"ר י. גולדשמידט:

כלומר, אם לא נוסיף מלים אלה, גם לא יתעורר הספק שהעלה חבר-הכנסת

אנקוריון.

י.ה. קלינגהופר:

לולא אמר פרופ' ידין מה שאמר הייתי מציע לפרט את הדבר ברישה של סעיף 3 ולכתוב "פרטים של חוזה. שכירות שלא נקבעו בהסכם בין הצדדים או בהוראות חוק זה", אבל השתכנעתי שבנקודה ספציפית זו איננו צריכים להיות פרפקציוניסטים. הדברים יתפרשו ודאי כפי שהם צריכים להתפרש.

א. אנקוריון:

לא שוכנעתי בענין זה.

מ. ארן:

אנו מקבל את הפתרון שלא תיכלל התוספת שהצעת. עוררתי את השאלה רק לשיקול, אבל אני רוצה לתמוך במה שאמר פרופ' ידין. מה קורה כשצדדים לא הסכימו בחוזה על דמי שכירות? במקרה כזה ודאי שהולכים לברר מה קבעו בנדון בעסקה הקודמת, ואין פונים ישר למה שקובע החוק. אני חולק על סדר הכפיויות. הכפיויות היא שיש למצות את סעיף 3 ואחר-כך לפנות לחוק, אחרת לא נעשה צדק לצדדים. קודם מבררים את כוונת הצדדים ואחר-כך פונים לחוק.

אם כך זה יתפרש, אני תומך בדעתו של חבר-הכנסת אנקוריון.

י.ה.קלינגהופר:

אני מסכים עם מר ארן.

ב. הלוי:

לדעתי, הדבר הרע ביותר הוא שחוק משאיר אי-בהירות בדבר יסודי, ועניין זה הוא בעיני עניין יסודי. כלומר, אנחנו צריכים להחליט באיזה סדר

א. אנקוריון:

עדיפויות אנו רוצים, בזה שציינן אותו חבר-הכנסת קלינגהופר או בזה שהוזכר על-ידי מר ארן. אם אין הסכם, מחייבת היציבות, לדעתי, שיחולו הוראות סטטוטוריות סטנדרטיות. בחוק זה יש שורה שלימה של דברים שהובאו בחשבון, וזה כאילו חלק מההסכם. אם זה לא ברור, אני בדעה שצריך לכתוב ברישה של סעיף 3 "הסכם בין הצדדים או כאמור בהוראות חוק זה".

מתעורר כאן ספק לגבי עניין די מהותי, ואני מציע שנחזור לכך בתחילת

היו"ר י. גולדשמידט:

הישיבה הבאה.

הישיבה נבעלה בשעה 11.05.